

Lietuvių kalba jau išleistos visos SOFIJOS Tyzenhauzaitės knygos

Šiomet Regionų kultūrinių iniciatyvų centras užbaigė iš prancūzų į lietuvių kalbą versti paskutinįjį rašytojos Sofijos Tyzenhauzaitės (1790–1878) romaną „Politikas nykštukas“ (vertėjas Virginijus Baranauskas) ir jį kartu su kitais dviem kūrinių (istoriniu romanu „Lenkas Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“ bei paskutiniaisiais rašytojos gyvenimo metais jos sukurtomis litanijomis) išspausdino trečiajame ir kartu paskutiniajame jos „Raštų“ tome. Dabar jau skaitytojai turi galimybę visus šios rašytojos kūrinius skaityti lietuvių kalba. Knygas galima užsisakyti el. paštu zemaiciu@gmail.com. Jas taip pat platina ir internetinės parduotuvės www.patogupirkti.lt, www.knygos.lt.

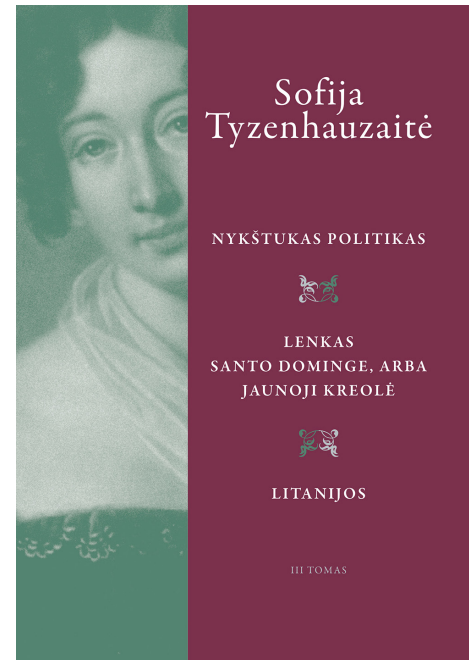
Sofija TYZENHAUZAITĖ, jos šeima ir knygos

Sofija Tyzenhauzaitė de Šuazel-Gufjė (pranc. *Sophie de Choiseul-Gouffier*, 1790–1878) – grafiene, viena pirmųjų istorinės Lietuvos rašytojų moterų (kiti vardai – Viktorija ir Klementina).

Sofija gimė 1790 m. dabartinės Baltarusijos teritorijoje buvusiame, apie 50 km nuo Lietuvos sienos nutolusiame, anuo metu klestėjusiame Lydos pavieto Žaludko dvare, kuris nuo XVIII a. pr. priklausė grafams Tyzenhauzams. 1822 m., po rašytojos tėvo mirties, šį dvarą kartu su Žaludko miesteliu paveldėjo ir jį valdė Sofijos brolis Adolfas Rudolfas Tyzenhauzas (1790–1830).

Rašytojos tėvas – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) kariuomenės generolas majoras, nuo 1793 m. – pėstininkų gvardijos šefas, Šv.

Sofijos Tyzenhauzaitės „Raštų“ trečiojo tomo viršelis. Dailininkė Deimantė Rybakovienė

Stanislovo ir Baltojo erelio ordinų kavalierius, Rokiškio dvaro rūmų statytojas ir šeiminkas grafas Ignotas Tyzenhauzas (1760–1822), mama – Marija (Mariana) Pšezdzeckytė (1762–1843), žymaus LDK valstybės veikėjo Antano Pšezdzeckio (1718–1772) ir kunigaikštystės Kotrynos Oginskytės (1720–?) dukra. Sofijos sesuo Aleksandra Tyzenhauzaitė Giunterienė (1790–1843) buvo dailininkė, filantropė, brolis Konstantinas Tyzenhauzas (1786–1853) – dailininkas, iliustruotojas, pasaulyje plačiai žinomas zoologas ir ornitologas, daugelio mokslinių straipsnių, kelių knygų, tarp jų ir „Visuotinės ornitologijos“ (lenk. *Ornitologia powszechna*) trijų tomų, išleistų 1843–1846 m., autorius. Antrasis brolis Adolfas Rudolfas Tyzenhauzas (1783–1830) – visuomenės veikėjas, kariškis, Napoleono armijos pulkininkas, 1812 m. kovojęs prieš Rusijos armiją.

Sofija buvo dar maža, kai jos tėvų santykiai tapo komplikuoti ir jie išsiskyrė, tėvas įleido šaknis Rokiškyje, mama – Varšuvoje. Vėliau mergaitė augo, buvo lavinama pas giminaičius – grafo, LDK didžiojo generolo Juozapo Tomo Morikonio (1750–1811) ir Konstancijos Šadurskytės Morikonienės (1760–1830) šeimoje kartu su globėjų dukterimis Dorotėja ir Felicija. J. T. Morikonio brolis – LDK valstybės veikėjas, Vikmergės seniūnas, Taujėnų dvaro šeiminkas Benediktas Morikonis (1750–1839) buvo vedęs Sofijos motinos pusseserę. Knygoje „Reminiscencijos“ Sofija rašo, kad grafiene K.Šadurskytė Morikonienė buvo labai ge-

ros reputacijos moteris, kad ją ir jos brolius, grafus Šadurskius, auklėjo abatas prancūzas, tad ji kalbėjo ir rašė prancūziškai kaip tikra prancūzė. „*Dar vaikystėje buvau atskirta nuo motinos, todėl mielai vadinau p. Morikoni savo įmote, nes dėl jos pamaldumo, išmintingų pokalbių tapau tikinti, religija mane palaikė bei teikė ramybę. Abi jos dukros, tikrai vertos savo motinos, buvo artimos mano draugės. [...]*“. Su seserimis Morikonytėmis Sofija palaikė glaudžius ryšius ir vėliau, merginoms jau sukūrus savo šeimas.

Rašytoja vaikystės ir paauglystės metais įgijo XVIII a. pab. – XIX a. pr. Europos šalių didikų šeimų dukroms reikalingą išsilavinimą. Pas Morikonius ją bendrojo lavinimo dalykų, kalbų, muzikos, piešimo mokė žymūs ano meto pedagogai, kurių dalis į Lietuvą buvo atvykę iš kitų Europos šalių ir dirbo Lietuvos didikų dvaruose.

Dar vaikystėje pradėjo skleisti Sofijos talentai, jaunystėje išryškėję jos stiprūs charakterio bruožai, pomėgiai literatūrai, dailei, muzikai, teatrui. Nuo mažens ji svajavo būti panašia į prancūzų nacionalinę didvyrę Žaną d'Ark (1412–1431), mėgo jodinėti žirgais, daug skaitė.

Gyvendama pas Morikonius Sofija ryšių su tėvais, broliais ir seserimi nenutraukė. Jie vieni kitus lankydavo, susitikdavo pas draugus ir giminaičius rengiamose šventėse, tėvai rūpindavosi jos ugdymo ir auklėjimo reikalais. Po to, kai 1801 m. rašytojos tėvas pastatė iki šiol išlikusius Rokiškio dvaro rūmus, pagal klasicizmo stiliaus reikalavimus pertvarkė dvaro sodybą bei performavo Rokiškio senamiestį, kurio pagrindinės aikštės viename gale iškilo Romos katalikų Šv. Mato bažnyčia, o kitame – jau minėti Rokiškio dvaro rūmai, Sofija kurį laiką gyveno tėvo dvare Rokiškyje. Tuo laikotarpiu ją dažnai galėjai sutikti su knyga rankose. Rokiškyje ji pradėjo kurti nedidelės apimties pasakojimus, scenarijus spektakliams (pirmieji rašytojos kūrybiniai bandymai nėra išlikę).

Sofija rašė prancūzų kalba, nes ji, kaip jau minėta jai nuo mažens buvo tarsi gimtoji. Tuo laikotarpiu bendraujant Europos aristokratams, dalyvaujant svarbiuose renginiuose, jiems buvo privalu mokėti prancūzų kalbą. Ji plačiai naudota ne tik tarp kilmingųjų, bet ir akademiniam pasauliui. Sofijos tėvų ir daugelio jos giminaičių namuose buvo kalbama ir lenkiškai, nebuvo niekinama ir lietuvių kalba, daug kas mokėjo ir lotynų, rusų, vokiečių, italų kalbas. Ne išimtis buvo ir rašytoja.

Ji dažnai, jau ir nebegyvendama pas savo globėjus, lankydavosi J. Morikonio broliui B. T. Morikonui priklausiusiame Taujėnų dvare. Čia jai 1812 m. per Velykas lemtinga tapo pažintis su Rusijos imperatoriumi Aleksandru I (1777–1825), kuris tuo metu Lietuvoje inspektavo čia stovėjusius rusų kariuomenės dalinius ir užsuko į svečius pas Morikonius. Aleksandras I susižavėjo Sofija, jai suteikė caro freilinos titulą. Jų draugystė tęsėsi 13 metų – iki pat Aleksandro I mirties. Ją Sofija išsamiai aprašė savo „Reminiscencijose“.

1812-aisiais, Napoleono kariuomenei įžengus į Lietuvą, rašytoja Vilniuje susipažino su Prancūzijos imperatoriumi Napoleonu (1769–1821), kelėtą kartų bendravo su juo. Napoleonas vertino ją už drąsą, grožį ir išmintį, yra pasakęs, kad Vilniuje, žygyje į Rusiją jam bene maloniausia buvo pažintis su Sofija. Rašytoja audiencijos metu yra bendravusi ir su Prancūzijos karaliumi Liudviku XVIII (1755–1824). Apie tai ji taip pat rašo „Reminiscencijose“.

Sofijos santuoka buvo gana vėlyva, nepaisant to, jog ji buvo daugelio geidžiama nuotaka ne tik dėl savo kilmės, turto, bet ir dėl grožio, gerų manierų ir puikaus išsilavinimo. Yra pagrindo manyti, kad jaunikius atbaidydavo visiems žinoma jau minėta jos ilgametė draugystė su Aleksandru I.

Ištekėjo Sofija 1818 m. vasario 3 dieną. Jos santuoka su iš Prancūzijos kilusiu Platelių (Plungės raj.) dvaro šeimininku Antuanu Lui Oktavijumi de Šuazel-Gufjė (pranc. *Antoine Louis Octave de Choiseul-Gouffier*, 1773–1840) buvo įregistruota Rokiškio šv. Mato bažnyčioje (dažniausiai rašant, kalbant apie Antuaną Lui Oktavijų de Šuazel-Gufjė yra minimas tik jo vienas vardas – Oktavijus).

Sofija jam buvo antroji žmona. Gyvendamas su pirmąja – grožiu garsėjusia grafaite Viktorija Potockyte (1780–1826), jis buvo susilaukęs keturių vaikų. Oktavijaus ir Viktorijos santuoka nebuvo tvirta, jie daug konfliktavo ir galop sutarė išsiskirti. Pagal pasirašytą sutartį Oktavijus įsipareigojo skirti didelę pinigų sumą vaikams. Po skyrybų Viktorija Potockytė antrą kartą ištekėjo už kariškio Bachmetjevo.

Žinia, kad Oktavijus ir Sofija susižadėjo, rašytojos gimines, bičiulius gerokai nustebino, jie jų santuokai nepritarė, buvo įsitikinę, kad šis jaunikis nevertas Sofijos rankos.

Štai kaip Oktavijų apibūdina jį gerai pažinojusi S. Tyzenhauzaitės dukterėčia – sesers Aleksandros

(Nukelta į 30 p.)

dukra Gabrielė Giunterytė Puzinienė (1815–1869) knygoje „Vilniuje ir Lietuvos dvaruose“: „*Grafas Oktavijus Šuazelis Gufje, garsaus Liudviko XV ministro palikuonis, buvo senųjų prancūzų aristokratų tipas. Negražus, išverstaakis, truputį apžėlusia nosimi, turėjo juodus, didelius ir iškilius antakius, plaukai – visiškai netvarkingi, įprastai būdavo apsirengęs fraku... Valgė nešvariai, dešimčia pirštų laužydavo ne tik duoną, bet ir pyragaičius, kuriuos po jo kiti turėjo imti. Kalbėdavo garsiai, greitai, neaiškiai, juokdavosi triukšmingai [...]*“ Viskas jo gyvenime buvę netvarkinga, neišbaigta. Savo valdas jis taip pat tvarkęs nevykusiai, neišbrisdavęs iš skolų. Apranga buvusi keista, interesai – taip pat. Jis savo išvaizda, charakteriu, elgesiu, pomėgiais buvęs tikra priešingybė Sofijai, apie 17 metų vyresnis už ją ir dar, kaip jau minėta, turintis nemažą ankstesnio santuokinio gyvenimo šleifą.

Po vestuvių Sofija ir jos vyras įsikūrė Šuazelių valdomame Platelių dvare, kurio sodyba yra dabartinio Plungės rajono Platelių miestelio centre.

Pirmaisiais bendro gyvenimo metais jie susidūrė su daugeliu problemų. Teko gludinti ne tik charakterius, bet ir įveikti materialinius sunkumus. 1999 m. „Versmės“ leidyklos spaudai parengtoje Platelių 550-osioms metinėms skirtoje knygoje „Plateliai“ (serija „Lietuvos valsčiai“) Kazys Misius rašo, jog iš tyrinėtų dokumentų sudėtinga išsiaiškinti, kada Platelių dvaras buvo Oktavijaus nuosavybė ir pažymi, kad paskelbtame 1831 m. dokumente Platelių savininku nurodomas Artūras Šuazelis. Tai Oktavijaus sūnus iš pirmosios santuokos. Beje, jau minėtoje skyrybų sutartyje, kurią Oktavijus pasirašė su savo pirmąja žmona Viktorija Potockyte, yra parašyta, jog pinigai, kuriuos jis turės sumokėti savo vaikų išlaikymui, bus gauti užstačius Platelių ir Molėtų valdas.

Sofijai ir Oktavijui gyvenant santuokoje gimė sūnus Aleksandas Vladislovas Ignacas Oktavijus (pranc. *Alexandre Ladislas Ignace Octave*, 1821–1896). Jis pakrikštytas 1824 m. rugpjūčio 22 d. Sankt Peterburge. Jo krikštatėvis buvo Rusijos imperatorius Aleksandras I.

Sofijai patiko Plateliai, kurie ir šiandien – viena gražiausių vietovių ne tik Žemaitijoje, bet ir visoje Lietuvoje. Čia ji parašė dalį savo kūrinių, XIX a. 3 deš. pasirūpino, kad būtų rekonstruoti dvaro rūmai – ant senųjų pamatų pastatyti nauji. Rusiją valdant carui Aleksandru II, išsirūpino, kad jos sūnus išlaikytų Platelius, neprarasdamas Prancūzijos pi-

lietybės, todėl per 1923 m. Lietuvoje pradėtą Žemės reformą Platelių dvaras nenukentėjo, ir greitai tapo vienu turtingiausių dvarų Lietuvoje. Šio krašto žmonės apie rašytoją yra palikę gražių prisiminimų.

Nepaisant to, kad gyvendami santuokoje Sofija ir Oktavijus dažnai svaitydavosi „žaibais“ ir trunkydavo duris, jie kartu nugyveno 22-erius metus – iki pat Oktavijaus mirties (jis amžinybėn išėjo 1840 m. lapkričio 4 d. būdamas Italijos mieste Florencijoje). Antrą kartą ji neištekėjo.

Jaunystėje pajutusi polinkį rašyti, Sofija šio užsiėmimo po vedybų neužmiršo. Knygų rašymas, kaip ir tapyba, kiti menai, ano meto Lietuvos aukštuomenėje nebuvo laikoma moteriai tinkamu užsiėmimu, tačiau Sofija neturėjo ponių kompleksų, daugeliu atvejų elgėsi netradiciškai, laužė nusistovėjusias didikų gyvenimo normas, nepaisė viešosios nuomonės.

Pirmoji jos knyga („Lenkas Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“) išspausdinta, kai autorė buvo 28-erių, t. y. pirmaisiais jos vedybinio gyvenimo metais. 1820-aisiais pasirodė rašytojos antroji knyga – istorinis romanas „Barbora Radvilaitė“.

Siužetus knygoms jai dažniausiai padiktuodavo žinomi, dėmesį patraukę ir žmonių vieni kitiems perpasakojami istoriniai faktai.

Po vyro mirties Sofija kartu su sūnumi Aleksandru kurį laiką gyveno Platelių dvare.

Tiek vyrui esant gyvam, tiek ir vėliau, rašytoja garsėjo savo aristokratės kosmopolitės gyvenimu. Ji daug keliaudavo, dažnai lankydavosi Lenkijoje, ypač Varšuvoje, kur gyveno jos mama, taip pat ir Italijoje, Paryžiuje, vyro tėvonijoje – Prancūzijos Šampanės departamento Epernay dvare. Grįžusi į Lietuvą vėl įsikurdavo Plateliuose, pasak jos pačios, šventoje žemaičių žemėje, kurios skalsi lietuviška duona jai buvusi daug vertesnė už svečių šalių pokyliuose upeliais tekėjusį vyną. Dažnai lankydavosi Vilniuje, dalyvaudavo ten vykusiuose aukštuomenės baliuose, vaidindavo mėgėjų teatro spektakliuose. Sulaukusi garbaus amžiaus, anksčiau itin daug dėmesio skyrusi savo išvaizdai, aprangai, gerokai pasikeitė – jai tapo svarbiausios dvasinės vertybės, o ne išorinis blizgesys, ji pasidarė dar labiau religinga.

Išvykusi iš Lietuvos įsikūrė Prancūzijos Nicos mieste. Čia kurį laiką gyveno Anglų alėjoje stovėjusiame name. Tuo laikotarpiu Platelių dvaro reikalais rūpinosi jos anūakai – Marija (1871–1930), kuri mirė ir buvo palaidota Plateliuose, ir Liudvikas (1880–1949). Nė vienas jų savo šeimų nesukū-

rė ir vaikų neturėjo.

Paskutinysis Platelių dvaro šeimininkas – rašytojos anūkas Liudvikas Šuazelis 1940 m. pabaigoje, Lietuvoje jau šeiminkaujant sovietams, norėjo Šuazeliams priklausiusias meno vertybes išgabenti į Prancūziją, tačiau tam leidimo negavo. Jis iš Lietuvos tais pačiais metais pasitraukė išsiveždamas tik tai, ką galėjo pasiimti su savimi. L. Šuazelis mirė 1949 m. sausio 7 d. Šveicarijoje. Kitas rašytojos anūkas – Gabrielius Bogdanas de Šuazel-Gufje mirė dar anksčiau – 1935 m. gegužės 14 d. Kaune.

Platelių dvare buvę meno kūriniai, beveik visas dvaro archyvas (apie 10 tūkst. vienetų archyvinės medžiagos), dalis bibliotekos 1940 m., prasidėjus dvarų nacionalizavimui, siekiant išsaugoti šį turtą nuo sunaikinimo, išgrobstymo, Telšių muziejinių, kitų kultūros žmonių iniciatyva buvo išvežta į Žemaičių muziejų „Alka“ ir čia yra saugoma iki šiol. Dvaro rūmus ir juose buvusį likusį turtą sunaikino 1943 m. čia kilęs gaisras.

Gyvendama užsienyje Sofija toliau palaikė ryšius su savo giminėmis, lankydavo juos. 1870 m. lapkričio 17-ąją, jau būdama 80 metų amžiaus, ji dar dalyvavo sūnaus Aleksandro ir jo žmonos Sofijos Čapskytės (1848–1896) vestuvėse, kurios vyko Žemaitijoje anais laikais klestėjusiame Šaukėnų dvare (šis dvaras yra priklausęs Sofijos Čapskytės seneliams – Ipolitui Gorskiui ir Barborai Šemetaitei Gorskienei, o vėliau ir jos tėvams – Adolfui Čapskiui (1820–1883) ir Stanislavai Gorskytei Čapskienei (1830–1878).

Sulaukusi garbaus amžiaus, rašytoja išleido atnaujintas ir papildytas „Reminiscencijas“, tačiau reikšmingesnių kūrinių nebeparašė (tuo laikotarpiu buvo išspausdintas tik vienas nedidelis jos istorinis pasakojimas ir dvi giesmės).

S. Tyzenhauzaitė mirė 1878 m. gegužės 21 d. Prancūzijos Nicos mieste. Jos mirties data yra nurodyta 1859–1939 m. leisto Varšuvos iliustruoto kultūros ir socialinio žurnalo „Tygodnik illustrowany“ 1880 m. 240-ame numeryje (p. 70). Jos mirties datą liudija ir Lietuvos valstybės istorijos archyve (f. 1291, ap. 1, b. 66, l. 1) saugomas toks Lietuvoje gyvenusių rašytojos gimines pasiekęs pranešimas apie jos mirtį: „*Prašome Jus dalyvauti Mišiose, kurios bus aukojamos Šv. Tomo Akviniečio bažnyčioje Šv. Luiso koplyčioje birželio 10 d., penktadienį, 10 val. Oktavijaus de Šuazelio-Gufjė žmonos ponios grafienės So-*

fijos Tyzenhauzaitės, kuri mirė 1878 m. gegužės 21 d. Nicoje, apdovanota Bažnyčios sakramentais, atminimui. Melskimės už ją. Ponas grafas Aleksandras de Šuazelis-Gufjė, ponios grafienė, jų sūnūs ir marti. Paryžius, 1878 m. birželio 4 d.“ (laisvas vertimas iš prancūzų į lietuvių kalbą). Rašytojos sūnus Aleksandras mirė 1896 m. gegužės 3 d. Paryžiuje.

Yra žinoma, kad rašytoja iki pat paskutiniųjų savo gyvenimo dienų buvo išlaikiusi šviesią atmintį, blaivų protą ir gyvybingumą. Jos amžino poilsio vieta – netoli Paryžiaus esančiose istorinėse Monmoransi miesto Les Champeaux kapinėse (sekcija C, kapavietė Nr. 765). Jose yra palaidota ir daug po 1831 m. sukilimo į Prancūziją pasitraukusių jo dalyvių, kitų iškilių mokslo, kultūros ir politikos veikėjų. Šiose kapinėse iš pradžių ilsėjosi ir poeto Adomo Mickevičiaus palaikai (1890 m. jie perkelti į Vavelį). Lietuvą pasiekusiose Sofijos antkapinio paminklo nuotraukose matosi toks užrašas: „*Sophie, Comtesse de CHOISEUL-GOUFFIER, née Csse TYZENHAUS deced... a Nice le 21 may 1878*“.

Yra žinomos aštuonios įvairios apimties Sofijos Tyzenhauzaitės de Šuazel-Gufjė parašytos knygos (jos pirmiausiai buvo išleistos Paryžiuje, Varšuvoje ir Nicoje). Tai jau minėta „Lenkas Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“ (1818), „Barbora Radvilaitė“ (1820), „Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos sąjunga su Lenkija“ (1824), „Nyktukas politikos“ (1827), „Atsiminimai apie imperatorių Aleksandrą, Rusijos carą“ (1829); pakartotinis, papildytas šios knygos leidimas – „Reminiscencijos“ (1862), „Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje“ (1831), „Gertrūda. Grafaitė Komarovska – grafo Felikso Potockio žmona“ (1875) ir kelių puslapių apimties leidinukas „Litanijos“ (1878). Tarp jų – penki istoriniai romanai, kuriuose pasakojama apie Lietuvai ir Lenkijai lemtingus istorinius įvykius ir žymiausias jų veikėjus, LDK valdovus, jų meilės istorijas.

Kai kurių S. Tyzenhauzaitės knygų pavadinimuose yra žodžiai „lenkas“ ir „Lenkija“, tačiau tai nereiškia, kad ji jose rašo tik apie lenkus. Rašytoja taip apibendrintai pasakoja apie buvusios Abiejų Tautų Respublikos gyventojus, tarp kurių buvo ne tik lenkų, bet ir lietuvių, žemaičių, ukrainiečių, baltarusių, nemažai kitų tautybių žmonių. Knygose Lenkiją ji vadina ir Respublika, parodo ne tik lenkų, bet ir lietuvių didikų vaidmenį svarbiausiais jos

(Nukelta į 32 p.)

istorijos laikotarpiams, o knygoje „Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje“ aprašo XVIII a. pradžios įvykius Žemaitijoje, daugiausiai dėmesio skirdama ano meto kovoms, vykusioms Platelių krašte, įtaigiai pasakoja apie Platelių ežero Pilies saloje stovėjusios pilies sunaikinimą.

S. Tyzenhauzaitė rašė prancūzų kalba ir visos jos knygos pirmiausiai būdavo išleidžiamos šia kalba. XIX a.–XX a. I p. dalis jų išversta į lenkų, anglų, italų, rusų kalbas ir išleistos tomis kalbomis.

Lietuvoje iki pat 2004-ųjų skaitytojams buvo prieinamos tik kelios šios rašytojos knygos, išleistos originalo kalba bei ne ką daugiau, išspausdintų kitomis kalbomis. Po keletą jų turėjo Lietuvos didžiosios bibliotekos ir Žemaičių muziejus „Alka“. Informacija apie šios autorės knygas, sukauptas privačiose kolekcijose, kaip anksčiau, taip ir dabar, nebuvo ir nėra viešinama.

Paskatinta kultūros istorikės, pedagogės, knygų autorės dr. Anelės Butkuvienės (1942–2017), kuri po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo pirmoji spaudoje pradėjo viešinti informaciją apie S. Tyzenhauzaitę, 2004-aisiais sugrąžinti rašytoją S. Tyzenhauzaitę ir jos kūrinį į Lietuvos kultūrinio gyvenimo erdvę pasiryžo visuomeninė organizacija Regionų kultūrinių iniciatyvų centras (RKIC), kuri leidžia kultūros, istorijos, švietimo žurnalą „Žemaičių žemė“ (nuo 2022 metų internete skelbiama jo elektroninė versija interneto svetainėje www.zemaičiuozeme.lt). Jos pastangų dėka tais metais iš originalo prancūzų kalbos į lietuvių kalbą buvo išversta ir išleista S. Tyzenhauzaitės knyga „Reminiscencijos“ (vertėjai: Virginijus Baranauskas ir Liucija Baranauskaitė Černiuvienė). Antrosios į lietuvių kalbą išverstos S. Tyzenhauzaitės knygos („Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje“) skaitytojai sulaukė 2006-aisiais metais. Ją, kaip ir vėliau to paties RKIC išleistas kitas šios rašytojos knygas, iš originalo prancūzų kalbos į lietuvių kalbą išvertė V. Baranauskas.

Ši S. Tyzenhauzaitės knygų leidybinė programa su pertraukomis vyko iki pat 2024-ųjų metų birželio mėnesio vidurio. Sąlyginai istoriniu romanu vadinama šios rašytojos knyga „Lenkas Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“ pirmą kartą lietuvių kalba buvo paskelbta 2014–2016 m. žurnale „Žemaičių žemė“, o 2021 m. ji išleista atskira knygute. Tais pačiais metais skaitytojai sulaukė ir lietuvių kalba išspausdinto istorinio romano „Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos sąjunga su Lenkija“,

2022-aisiais šios rašytojos lietuviškai išleistų knygų bibliotekėlę papildė dar vienas to paties žanro leidinys – „Barbora Radvilaitė“. 2022 m. žurnalo „Žemaičių žemė“ 10-ajame numeryje buvo paskelbtos abi S. Tyzenhauzaitės sukurtos giesmės, įtrauktos į leidinį „Litanijos“.

Tais metais anksčiausiai lietuvių kalba išleisti ir didelio populiarumą turėjusių S. Tyzenhauzaitės knygų („Reminiscencijos“, „Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje“) tiražas jau buvo pasibaigęs, o skaitytojų susidomėjimas jomis nemažėjo. Tada buvo nutarta užbaigti likusių šios rašytojos knygų vertimą į lietuvių kalbą ir išleisti tris S. Tyzenhauzaitės „Raštų“ tomus, į juos įtraukiant visas aštuonias žinomas ir iš prancūzų į lietuvių kalbą išverstas S. Tyzenhauzaitės knygas. 2022 m. skaitytojai sulaukė „Raštų“ pirmojo ir antrojo tomų. Pirmajame buvo išspausdintos „Reminiscencijos“ ir istorinis romanas „Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje“, antrajame – istoriniai romanai „Barbora Radvilaitė“, „Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos sąjunga su Lenkija“ ir istorinis pasakojimas „Gertrūda. Grafiatė Komarovska – grafo Felikso Potockio žmona“.

Šiomet išleistame paskutiniame, S. Tyzenhauzaitės „Raštų“ tome pirmą kartą lietuvių kalba paskelbtas visas jos didžiausios apimties istorinis romanas „Nykštukas politikas“, jau minėtas to paties žanro kūrinys „Lenkas Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“, „Litanijos“ (dvi giesmės, kurios atskira knygute išleistos rašytojos mirties metais).

Sia knyga RKIC užbaigė S. Tyzenhauzaitės rašytinio palikimo vertimo iš prancūzų į lietuvių kalbą ir leidybos lietuvių kalba projektą, kurį pavyko įgyvendinti per 20 metų. Ilgas laikotarpis, bet tikslas pasiektas ir šiandien visas žinomas S. Tyzenhauzaitės knygas turime galimybę skaityti lietuvių kalba.

Šį projektą atskirais jo įgyvendinimo laikotarpiais iki 2023 m. finansiškai ir prisidedami savo darbu rėmė Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos kultūros taryba, Akademinio žemaičių jaunimo korporacija „Samogitia“, Rokiškio krašto muziejus, Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus. Lietuvos bibliotekose, muziejuose neturėtų originalo kalba išleistų S. Tyzenhauzaitės knygų kopijas iš užsienio šalių bibliotekų gauti padėjo Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. Visiems jiems dėkojame.

Parengė Danutė Mukienė